

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 10 (2003)

Διακυβέρνηση

Αφροδίτη Κουκουτσάκη, Χρήση ναρκωτικών, ομοφυλοφιλία. Συμπεριφορές μη συμμόρφωσης μεταξύ ποινικού και ιατρικού ελέγχου

Ιωάννα Τσίγκανου

doi: [10.12681/sas.707](https://doi.org/10.12681/sas.707)

Copyright © 2015, Ιωάννα Τσίγκανου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσίγκανου Ι. (2015). Αφροδίτη Κουκουτσάκη, Χρήση ναρκωτικών, ομοφυλοφιλία. Συμπεριφορές μη συμμόρφωσης μεταξύ ποινικού και ιατρικού ελέγχου. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 10, 253–258. <https://doi.org/10.12681/sas.707>

σμένης έρευνας και των χρηματοδοτούμενων ερευνητικών προγραμμάτων η ανιδιοτελής ενασχόληση της Ιωάννας Λαμπίρη-Δημάκη με την ίδια την επιστήμη θεωρώ ότι συνιστά πολύτιμη συνεισφορά και επιβεβαιώνει την ανιδιοτέλεια της γενιάς της. Σε κάθε περίπτωση η συγκέντρωση των Ελλήνων Κοινωνιολόγων στο τρίτομο αυτό έργο αποτελεί σημαντική συμβολή στη μελέτη της Κοινωνιολογίας και ουσιαστική προσφορά στην ενδοσκοπήση και την αυτογνωσία της νέας αυτής επιστήμης και ο ιστορικός του μέλλοντος θα βρει πλούσιο υλικό για τις δικές του μελέτες.

I.E. Πυργιωτάκης

Αφροδίτη Κουκουτσάκη, Χρήση ναρκωτικών, ομοφυλοφιλία. Συμπεριφορές μη συμμόρφωσης μεταξύ ποινικού και ιατρικού ελέγχου, Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα 2002, 197 σελ.

Μια από τις ειρωνικές στιγμές της νεοτερικότητας είναι η αντίφαση ανάμεσα στη συνεχώς διογκούμενη επιστημονική, με ακαδημαϊκά κριτήρια, βιβλιογραφική παραγωγή σε κάθε τομέα της επιστήμης η οποία έχει σαφώς ανυψώσει το επίπεδο της 'επαγγελματικής' δεινότητας στη διαπραγμάτευση των θεμάτων που απασχολούν κάθε φορά τους συγγραφείς, και του είδους της 'ένόρασης' όπως αυτή διατυπώνεται στις κατ' ιδίαν μελέτες. Στον τομέα των κοινωνικών επιστημών ειδικότερα και αναφορικά με τη συναφή βιβλιογραφική παραγωγή στη χώρα μας η αντίφαση αυτή καθίσταται εντονότερη. Όπως έχει ήδη επισημανθεί, ανάμεσα στις διαφορές που χαρακτηρίζουν τους επιστημονικούς προσανατολισμούς και τις μεθοδολογικές προτιμήσεις της παλαιότερης γενιάς των κοινωνικών επιστημόνων στην Ελλάδα και των μελών της νεώτερης γενιάς είναι ότι οι νεώτεροι *αποφεύγουν να υιοθετούν την ολιστική κοινωνικο-ιστορική σκοπιά σε μακροεπίπεδο* (Λαμπίρη-Δημάκη 2002: 90) το δε *'επαγγελματικό habitus'* ωθεί τους νεώτερους κοινωνικούς επιστήμονες στην υιοθέτηση της *επιχειρησιακής λογικής του σύγχρονου πανεπιστημίου που 'οπωσδήποτε περιορίζει την παραδοσιακή σχετική αυτονομία του επιστημονικού πεδίου και μειώνει τη σημασία που δινόταν παραδοσιακά στην ανιδιοτελή επιστημοσύνη'* (Λαμπίρη-Δημάκη 2002: 91). Στο πλαίσιο αυτό, κριτικά εξεταζόμενο το περιεχόμενο του βιβλίου της Αφροδίτης Κουκουτσάκη *Χρήση ναρκωτικών, ομοφυλοφιλία. Συμπεριφορές μη συμμόρφωσης μεταξύ ποινικού και ιατρικού ελέγχου*, αποτελεί μια *καλή στιγμή* της

σύγχρονης ελληνικής *κατανοούσας* κοινωνιολογίας του εγκλήματος και ειδικότερα:

Το εν λόγω βιβλίο ανταποκρίνεται με θετικό τρόπο στην πρόκληση που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονοι κοινωνικοί επιστήμονες να στρέψουν τον φακό τους στο θεωρητικό τοπίο. Ανάμεσα στο πλήθος των βιβλιογραφικών αναφορών που διερευνούν το φαινόμενο της χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών αφενός και των ελάχιστων επιστημονικών δημοσιεύσεων αναφορικά με την ομοφυλοφιλία αφετέρου, ιδιαίτερα αξιοσημείωτο εμφανίζεται το εγχείρημα της διαπραγματεύσεως των δύο αυτών σημαντικών επιστημονικά ζητημάτων από κοινού και σε ενιαία θεωρητική βάση. Σε τούτο ακριβώς έγκειται και η πρωτότυπη επιστημονική συμβολή του βιβλίου: Στη διαμόρφωση ενός κυρίαρχου θεωρητικού ερμηνευτικού-αναλυτικού πλαισίου πρόσληψης και ερμηνείας των δύο παραπάνω φαινομένων, το οποίο με τη σειρά του επιτρέπει τη συνεπή και επιστημονικά αξιόπιστη γενίκευση της ανάδειξης των κοινών όρων διαμόρφωσης ή, διαφορετικά, *κατασκευής συμπεριφορών μη συμμόρφωσης* με έμφαση στο υλικό και ιδεολογικό περιεχόμενο των μηχανισμών ποινικού και ιατρικού ελέγχου.

Στη συνέχεια, και αυτή η ίδια η *κατασκευή* από τη συγγραφέα του συγκεκριμένου θεωρητικού προτύπου ανάλυσης και επιχειρηματολογίας, που ανελλίσσεται γύρω από το πλέγμα των σχέσεων *δομών ή θυλάκων εξουσίας* με τον επικαθορισμό των κοινωνικών ζητημάτων, ευρύτερα, και τον προσδιορισμό των ποινικών αδικημάτων ή κοινωνικά αποκλινόντων συμπεριφορών, ειδικότερα, μέσα από την παραδειγματική χρήση των φαινομένων της *χρήσης ναρκωτικών* και της *ομοφυλοφιλίας* αναδεικνύει με απόλυτα επιτυχή τρόπο τους σημαντικούς παράγοντες μετατροπής κοινωνικών φαινομένων (*κοινωνική φυσιολογία*) σε κοινωνικά ζητήματα (*κοινωνική παθολογία*) και τις επιπτώσεις της πολιτικής διαχείρισης της *δημοσιοποίησής* τους.

Ακροβατώντας ανάμεσα στα *παραδοσιακά εγκληματολογικά υποδείγματα* και σημαντικές εκφράσεις της *μοντέρνας εγκληματολογίας* η συγγραφέας ξεπερνά τον κίνδυνο επιστημολογικών ολισθημάτων που συχνά παρατηρούνται και σχετίζονται με τη σύγχυση της επιχειρηματολογίας του *υποδείγματος της κοινωνικής κατασκευής της πραγματικότητας* (Berger/Luckmann 1967) και του μεταναστερικού *λόγου περί της κοινωνικής κατασκευής της πραγματικότητας* (Lyotard 1985, Habermas 1987, Rosenau 1992), με την έννοια της ανακόλουθης μετάβασης από το ένα θέμα στο άλλο που συνεπάγεται την αποτυχία διατύπωσης ενός γενικευμένου σχήματος μετά-αφήγησης ή την εγκατάλειψη συγκεκριμένων σημαντικών παραγόντων. Αντίθετα, στο εν λό-

γω βιβλίο, η αφήγηση των μηχανισμών με τους οποίους η ασταθής σχέση του κοινού με τα κοινωνικά φαινόμενα ελέγχεται, είναι απόλυτα συνεπής με το επιλεγμένο από τη συγγραφέα υπόδειγμα της *κοινωνικής κατασκευής πραγματικότητας και φαινομένων*. Η επιλογή του παραπάνω υποδείγματος, με την απόρριψη θεωρητικών πλαισίων που δεν υπερβαίνουν την αιτιολογική προσέγγιση του εγκλήματος ή της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, συνιστά ένα από τα πλέον ενδεδειγμένα εργαλεία κατανόησης του πλέγματος των σχέσεων και διαδράσεων που σχετίζονται με την εγκληματοποίηση ή/και την κοινωνική απόρριψη συγκεκριμένων συμπεριφορών, δηλαδή, την τυπική και άτυπη *κοινωνική αντίδραση* σ' αυτές. Όπως έχουμε τονίσει και αλλού (Δασκαλάκη/Τσίγκανου 2000: 305-317), η διήθηση των μηχανισμών *μεταμόρφωσης* ενός ιδιωτικού - ατομικού ζητήματος σε αντικείμενο δημόσιας αντιπαράθεσης κοινωνικών ομάδων ή ομάδων συμφερόντων, ο ρόλος θεσμικών και θεσμοποιημένων παραγόντων στη διαδικασία προσδιορισμού ενός *κοινωνικού προβλήματος*, οι μηχανισμοί ορισμού του *άλλου*, οι διαδικασίες *περιγραφής* της κοινωνικής σπουδαιότητας, του νοήματος και του επείγοντος μιας κατάστασης, οι κυβερνητικοί χειρισμοί, οι κομματικές ισορροπίες ή αντιπαλοότητες, οι πολιτισμικές αξίες, η επιστημονική γνώση και γνώμη που επιβιβάζουν την αποκρουστικότητα, την εκ νέου διήθηση ή την αναθεώρηση του προσδιορισμού του προβλήματος στη βάση συμπερασμάτων και αξιολογικών κρίσεων που διαρκώς μεταβάλλονται, αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα ενός αναλυτικού επεξηγηματικού πλαισίου *κατανόησης* του κοινωνικού γίνεσθαι. Οι διαδικασίες επένδυσης της κυρίαρχης εννοιολόγησης στην κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας η οποία άλλοτε συνδέεται με την άμεση αναπαράσταση των αξιών, πεποιθήσεων και αισθημάτων που κυριαρχούν στην κοινωνική 'ψυχή' και άλλοτε με μηχανισμούς επένδυσης της ιδεολογικής ηγεμονίας (ποινικό και ιατρικό μοντέλο), καθίστανται ερμηνευτικά αντιληπτές με ευκρίνεια στα επιμέρους κεφάλαια του εν λόγω βιβλίου τόσο για τη χρήση ναρκωτικών όσο και για την ομοφυλοφιλία.

Δύο επιπλέον *πραγματολογικά* σημεία πρέπει να τονιστούν για την επισημονική συμβολή του εν λόγω βιβλίου αναφορικά με τα παραδείγματα (*χρήση ναρκωτικών - ομοφυλοφιλία*) που επέλεξε η συγγραφέας να εντάξει στη διαπραγμάτευση του θεωρητικού πλαισίου: Σχετικά με τη *χρήση ναρκωτικών*, αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως πολύ σωστά και η συγγραφέας παρατηρεί, το σημαντικό ζήτημα δεν αφορά αυτήν την ίδια τη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, ούτε το γεγονός ότι αυτή η χρήση ήταν κατά το παρελθόν ένα *άγνωστο κοινωνικό φαινόμενο*, αλλά η πρόοδος της *γνωστοποίησης* της εικό-

νας' και του συνεπούς με αυτήν την κάθε φορά μεταβαλλόμενη εικόνα 'ελέγχου'. Το ίδιο ισχύει, αν και ακόμη σε περιορισμένη κλίμακα, και με το φαινόμενο της ομοφυλοφιλίας.

Ιστορικοί του θέματος συχνά μας υπενθυμίζουν ότι για αιώνες πριν και σε διαφορετικούς κοινωνικο-οικονομικούς σχηματισμούς ή χώρες, η χρήση ουσιών που προκαλούν εξάρτηση ήταν ευρύτατα διαδεδομένη και κοινωνικά ανεκτή δραστηριότητα (Berridge 1999, Musto 1987, Courtwright 1982). Οπωσδήποτε και υπήρχαν ανθρώπινες απώλειες σ' αυτήν την, σε σημαντικό βαθμό, ανεξέλεγκτη κοινωνική κατάσταση. Ο David Courtwright έχει σημειώσει ευρύτατη χρήση οπιούχων στην Αμερική κατά τα τέλη του 19ου αιώνα και έχει υπολογίσει ότι τα δύο τρίτα των εξαρτημένων χρηστών ήταν γυναίκες (τη στιγμή που μεταπολεμικά στη χώρα μας ο ανδρικός πληθυσμός υπερερεί κατά κράτος του γυναικείου πληθυσμού των *γνωστών ή καταγεγραμμένων* στις στατιστικές της δικαιοσύνης χρηστών). Κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα, όμως, η *εξάρτηση αλλοιώθηκε και μετασχηματίστηκε από μια παθητική κοινωνική κατάσταση σε στιγματιστική* (Courtwright et al. 1989: 5) με σημαντικές συνέπειες. Κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα και σε παγκόσμιο επίπεδο, τα *ναρκωτικά* άρχισαν να αποκτούν σταδιακά ισχυρό απαξιωτικό εννοιολογικό περιεχόμενο και να προκαλούν πυρετώδη δημόσια ανησυχία και ενδιαφέρον – οι γνωστές *drug crises*. Παρά τις σημαντικές διαστάσεις της χρήσης και του πειραματισμού με τις ουσίες, όμως, το *ζήτημα των ναρκωτικών* έμεινε για μεγάλο χρονικό διάστημα (στην πραγματικότητα μέχρι το τέλος του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου) έξω από το κυρίαρχο ενδιαφέρον είτε του τυπικού συστήματος ελέγχου της δημόσιας υγείας ή του τυπικού συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης (Pearson 1995). Μεταπολεμικά αρχίζει να αναπτύσσεται ένα διαρκώς διευρυνόμενο συσσωματωμένο στρώμα κοινής γνώμης (κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα) που εξελίχθηκε σταδιακά και διαμορφώθηκε σε ένα σαφώς αναγνωρίσιμο *πρότυπο κοινωνικής ανησυχίας*. Οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι της υγείας που απορρέουν από τη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών που ελέγχονται αυστηρά πλέον από συγκεκριμένα νομικά κείμενα (συνθήκες και συμβάσεις διεθνούς και, μετά από την επικύρωσή τους, και εσωτερικού δικαίου) έχουν αναγνωρισθεί ως αναμφισβήτητες επιστημονικές αλήθειες και αποτελούν τη μεγαλύτερη δικαιολογία για τον έλεγχο και την απαγόρευσή τους. Αποτελεί όμως αμφισβητούμενο επιστημονικά ζήτημα αν τα μέτρα που υιοθετούνται, που συνιστούν ουσιαστικά μέσα ελέγχου του εγκλήματος που χρησιμοποιούνται για να διασφαλίσουν στόχους υγείας - ο *ποινικός έλεγχος* αλλά και ο *ποινικού τύπου ιατρικός*

έλεγχος στα οποία αναφέρεται η Κουκουτσάκη τόσο στο θέμα της χρήσης ουσιών όσο και στο φαινόμενο της ομοφυλοφιλίας- δεν έχουν δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα από αυτά που επιζητούν να επιλύσουν (Kleiman 1992), όχι μόνο στο φανταστικό (κατασκευή της εικόνας) αλλά και σε οντολογικό επίπεδο. Αυτό μας υπενθυμίζει μια από τις εκκρεμείς αμφιβολίες της θεωρίας της 'ετικέτας' ότι αυτός ο ίδιος κοινωνικός έλεγχος θα μπορούσε να πολλαπλασιάσει την παρέκκλιση και τις συνεπείς κοινωνικές δυσκολίες και να παραγάγει την σπειροειδή εξάπλωση του αρχικού προβλήματος εναντίον του οποίου τα αρχικά μέτρα σχεδιάστηκαν.

Η ανάγνωση της προόδου των μέτρων ελέγχου του ζητήματος των ναρκωτικών (και όχι μόνον) δημιουργεί επιπλέον ανησυχίες καθώς στο κοινωνικο-ιστορικό μακρο-επίπεδο ανακαλύπτεται ο τρόπος με τον οποίο μια κάποτε συναινετική σε μεγάλο βαθμό αγορά έχει μεταμορφωθεί σε εμπόλεμη ζώνη όπως διαρκώς περιγράφεται αναπαραγόμενη με όρους άσκησης κοινωνικής πολιτικής. Σπάνια ή καθόλου η ποινική εξουσία του κράτους και του διεθνούς δικαίου έχουν χρησιμοποιηθεί με τέτοιο ζήλο για να προστατέψουν την υγεία ως αναμφίβολα πολύτιμο κοινωνικό αγαθό αλλά και τον άνθρωπο από τον εαυτό του. Πραγματικά η ενασχόληση με τη χρήση ναρκωτικών, αλλά και άλλες συναφείς παρεκκλίνουσες συμπεριφορές, αναδεικνύει τις πιο σημαντικές στιγμές της ιστορίας του 20ου αιώνα που άρχισε σε ένα αθώο κλίμα αφελών ρυθμίσεων ή μη ρυθμίσεων απολαυστικών συνθηκών και τελείωσε με εγκλήματα χωρίς θύματα, τεράστιες και δαπανηρές παγκόσμιες προσπάθειες εφαρμογής ενός ενισχυμένου δίδυμου του νόμου και της κοινωνικής ευταξίας, και απαγορευμένες αγορές που ενώ ρυθμίζονται ολοκληρωτικά και μαζικά, οπωσδήποτε, ανθούν (Pearson 1999: 477-487).

Ιωάννα Τσίγκανου

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Berger P. L. & Luckmann T. L. (1967). *The Social Construction of Reality*. N.Y.: Garder City.
- Berridge V. (1999). *Opium and the People: Opiate Use and Drug Control Policy in Nineteenth and Early Twentieth Century*. London: Free Association.
- Courtwright D. T. (1982). «Dark Paradise». *Opiate Addiction in America Before 1940*. Cambridge: Harvard University Press.
- Courtwright, D.T. et al. (1989). *Addicts Who Survived: An Oral History of*

- Narcotic Use in America, 1923 - 1965*. Knoxville: University of Tennessee Press.
- Δασκαλάκη, Η. & Τσίγκανου, Ι. (2000). 'Το Πολιτικό Παράδειγμα στην Εγκληματολογία και η Απαγορευμένη Χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών'. Σε Η. Δασκαλάκη κ. ά. (επιμ.) *Εγκληματίες και Θύματα στο Κατώφλι του 21ου αιώνα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- Habermas J. (1987). *The Philosophical Discourse of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Kleiman M. A. R. (1992). *Against Excess: Drug Policy for Results*. New York: Basic Books.
- Λαμπίρη - Δημάκη, Ι. (επιμ.) (2002). *Η Κοινωνιολογία στην Ελλάδα Σήμερα. Η Ολοκλήρωση της Τριτολογίας 1959-2000*, τόμ. Γ. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Lyotard J. F. (1985). *The Post-Modern Condition*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Musto D. (1987). *The American Disease: Origins of Narcotic Control*. Oxford University Press.
- Pearson G. (1995). *Drugs, Crime and Aliens: Re-Writing Cultural History*. Boston: Annual Meeting of the American Society of Criminology (November).
- Pearson J. (1999). 'Drugs at the End of the Century'. *The British Journal of Criminology*, 39. 4.
- Rosenau P.M. (1992). *Post-Modernism and the Social Sciences: Insights, Inroads, Intrusions*. Princeton University Press.

Arend Lijphart, *Patterns of democracy. Government forms and performance in thirty-six countries*, Yale University Press, New Haven and London 1999, 351 σελ.

Δεκαπέντε χρόνια μετά τη δημοσίευση του βιβλίου του με τίτλο *Democracies* (1984) και τριάντα ένα χρόνια μετά τη δημοσίευση της ακόμα επίκαιρης μελέτης του *Typologies of democratic systems* (1968) ο Arend Lijphart, καθηγητής της πολιτικής επιστήμης στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας, San Diego, επανέρχεται σε ένα πεδίο της συγκριτικής πολιτικής που γνωρίζει ιδιαίτερος καλά. Ίσως, μάλιστα, να το γνωρίζει καλύτερα από οποιονδήποτε άλλο, αν εμπιστευθούμε την κρίση του Robert A. Dahl, ο οποίος έγραψε σχετικά: 'Δεν μπορώ να σκεφτώ κανέναν άλλο επιστήμονα